

O ZGODOVINSKEM MISLENJU

Vanja Sutlić

Besedilo, ki ga objavljamo, je eno od zadnjih pisnih priobčenj Vanje Sutlića [1925–1989]. Najdemo ga v arhivu njegove zapuščine, ki jo je Inštitut za filozofijo [v Zagrebu]¹ decembra leta 2013 – skupaj s filozofovo knjižnico – od dedičev prevzel v hrambo in v raziskovalno obdelavo. Besedilo v izvirniku nima naslova, ta je urednikov, »izvirnik« je na pomlad leta 1989 po nareku zapisala tedanja sodelavka, ga. Biserka Drbohlav, avtografa ni; predvideno je bilo kot začetek zadnjega poglavja knjige o Heglu, ki je bila takrat v pripravi in zaradi smrti avtorja ni izšla. Tematsko je sorodno zapisu »Osnovni obrisi zgodovinskega misljenja« in objavljenemu dodatku v knjigi: Vanja Sutlić, *Uvod v zgodovinsko misljenje: Hegel – Marx*.² Uredili Damir Barbarić, Biserka Drbohlav in Dimitrij Savić (Zagreb, Demetra 1994), str. 173–174, avtograf [slednjega] je v zapuščini ohranjen.

Po poročilu ge. Drbohlav avtor besedila ni uspel redigirati, tako da se ohranilo v neavtorizirani različici. S privoljenjem omenjane gospe je urednik v besedilu tu in tam neznatno, a pozorno redaktorsko interveniral, ne da bi kakor koli spreminjal filozofski smisel. V opombah je mogoče najti dve pojasnili in

1 Prim. <http://www.ifzg.hr/>

2 Izvirna naslova: »Osnovni obrisi povijesnog mišljenja«, oz. *Uvod v povijesno mišljenje: Hegel – Marx*.

eno možno emendacijo.³ Urednik se ge. Drbohlav in dedičem avtorskih pravic Vanje Sutlića zahvaljuje za privoljenje za objavo besedila.

Damir Barbarić

Zgodovinsko misljenje⁴ ni kak subjekt, ki misli in reflektira o vrsti dejanskosti [*zbilje*], četudi je ta z njim enakorodna, [je] njegova samorefleksija.

Zgodovinsko misljenje ni dogajanje [*zbivanje*] kakega absoluta v kronološko razumljenem času, pri čemer se čas plemeniti do notranjega dogajanja absoluta in se na koncu, kot tudi v toku zgodovine, kategorije absoluta poistovetijo z določili časa (Hegel). Marx je na začetku scientizma 18. stoletja razlikoval »metodo raziskovanja« od »metode prikazovanja«. Z »metodo raziskovanja« je zmožgal dospeti zgolj do zgodovine nečesa (*ens*), »metoda prikazovanja« pa ga je naredila za »največjega heglovca 19. stoletja«, za svojevrstnega misleca biti [*bitka*]. Vedel je za celoto v času, vsa zgodovina mu je bila pripravljane [*priređivanje*] pravega časa, kakor je bila posrečena družba urejanje [*priređivanje*] skupnosti. Kakor koli bo že izgledala nova zgodovina – zbira se v prisotnosti, ni podrejena preteklosti in bivšosti [*bilosti*] – prav zato, ker ju nosi v sebi. Ni slučaj, da je pri naštevanju ideoloških oblik tako nizko ocenil pravnike in politike, saj je smatral, da se s to »formacijo družbe <...> zaključuje predzgodovina človeške družbe«. (MEW, 13. zv, str. 9) Vse druge oblike ideologije so bolj potrebne za to, da bi predzgodovina človeške družbe minila. Ko je spojil logično in zgodovinsko, je razporedil [*priredio*] mislece zgodovine, saj je dominantno kategorijo politične ekonomije vezal na takrat dominantni čas.

Nietzsche in Schopenhauer običajno, v šolskih filozofijah, veljata za nezgodovinska misleca. No, priznavajo Schopenhauerjev prezir do zvijačne veličine zahodnih mislecev; tudi Nietzsche o njih ni mislil nič bolje, ocenil jih je za odkrite ali skrite pristaše Platona in krščanstva, »platonizma za ljudstvo«. To do neke mere čudi, če pomislimo na to, da sta [oba] v spisih svoje

3 Te označujejo številke v kurzivi, ostale opombe so prevajalčeve.

4 V prevodu sledim liniji misliti, misel, misljenje; prim. Phainomena 90/91 (2014), str. 296, op. št. 3

nasprotnike obširno navajala. Pa vendar sta – tako Schopenhauer s kritiko meščanskega, malomeščanskega življenja, Nietzsche s poglobljenim izkustvom nihilizma – jasno čutila rob dveh svetov: prvi rob intelektualne predstave sveta in nepotešljive volje po življenju, drugi rob celotnega metafizičnega pojmovnega aparata, ki mrtví življenje in to neskončno sebe premagujoče [sebenadmašujoče] volje do moči, v čemer bodo poslednjo besedo imeli nadljudje, z breznom ločeni od zdajšnjih ljudi.

Zgodovinski paradoks je, da je Schopenhauer neutešljivo žejo po življenju določil metafizično, medtem ko je Nietzsche voljo, ki neprestano premaguje [nadmašuje] samo sebe, imel za eksistenco vsega, kar je. Pa še to, kar je za Schopenhauerja imelo zgolj formalno koeksistenco predočbe, je Nietzsche premagal v polipunktualnosti volje do moči. Če govorimo šolsko: Nietzsche za razliko od Schopenhauerja ni pesimist, ki bi v glasbi in kvietistični morali našel pomirjenje volje do življenja, ampak je pesimist večne, brezupne težnje [teženja]. V vsem, kar je, je videl zgolj perspektivo volje do moči, onstran dobrega in zla, v krogu krogov, v katerem dominira in pravzaprav je večno vračanje enakega v nadčloveku, ki ga potrjuje. Nietzsche ni bil – rečeno šolsko – optimist, temveč (prek Zaratustre) učitelj prevrednotenja [prevrednovanja] starih in osnavljanja novih vrednot, ki jih bo sprejemal filozof-zakonodajalec, mislec volje do moči kot večnega vračanja enakega, nadčlovek.

Tudi Schopenhauerjeva volja do življenja in Nietzschejevo večno vračanje enakega, kakor tudi Marxova skorajšnja bodočnost – je misljenje⁵ večnega »zdaj«. Tako Nietzsche kot Schopenhauer izhajata od spomina kot osnove preteklosti, da bi nadčloveka našla v sedanjosti, ali, kot Nietzsche, v preteklosti, ki je kakor zdaj. Za Marxa je preteklost, ob nekaterih izjemah, urejanje [priređivanje] sedanjosti v svetu ljudi, današnji razred pa, [kot] razred najemniškega dela, v sebi nosi vse bodoče elemente človeka in človečnosti. Za vse tri bi lahko rekli, da je njihova koncepcija časa delno vulgarna, saj so čas, ki je pretekel, ocenjevali vulgarno, medtem ko jim je sedanjost [sadašnjica] deloma vulgarna, deloma pravočasna. Na taki časni osnovi so možni začetki zgodovinskega mislenja.

5 Prim. M. Heidegger, »Platonov nauk o resnici«. Phainomena 2, Fenomenološko društvo 1991.

Zgodovinsko misljenje o zgodovini ne misli kot o kakršni koli vrsti dejanskosti, ampak gre za to misljenje, ki se izkazuje in naznanja iz zgodovine same.

Metafizične sheme kot »bit in čas«, »bit in bidez«, »bit in mišljenje«, »bit in najstvo [*trebanje*]«, znotraj katerih se gibljejo vse metafizike solucije, sploh ne dospejo do samokazanja zgodovine. Vendar, ob vseh omejitvah, bi se zgodovinsko misljenje lahko interpretiralo kot metafizično, če bi v njem vladala ontološka diferenca biti in bivajočega.

Horizont časa kot določila smisla biti, četudi se odmika od stare metafizike, se s svojimi bližnjimi določili še vedno giblje po robu metafizike.

Metafizika je tisto mišljenje,⁶ ki razliko biti in časa, po njima pa tudi razliko med bivajočimi, vidi v bistvu (*ousia*) in biti (*to on*).

234

Mišljenje, ki je vpilo vase bit in čas, in preko njiju tudi celoto bivajočega, celokupno dejanskost, še vedno operira z metafizičnimi kategorijami, prebolelo jih pa ni. To, seveda, še posebej velja za identifikacijo biti kot najvišjega bivajočega (*creator*) in bivajočega (*creatura*). Sama vest [*vijest*]⁷ (dogodje [*zgodá*]⁸) je te distinkcije pustila za seboj, zadrževaje smrtnike, bogove, ki so znaki vesti (svete besede = kazanja [od]rešitve), nebo in zemljo, ki določita podnebje smrtnika, zemljo kot ozemlje, kot trud, muko in vzhičenost nad plodovi. Tradicionalni pojem sveta je izginil, vest (dogodje) pa je postala končna kot ljudje. Na koncu obe končnosti omogočita ljubezen, kot vzajemno uputenost končnosti vesti (dogodja) in smrtnika v srečanje, v katerem se je zbrala in izginila časovnost in njena ekstatična artikulacija. Kot pri Marxu je tudi tu⁹ vse poznejše delo nerazumljivo brez zgodnejših del.

Marx ne ve za kako drugo epohalno misel, razen za¹⁰ misel absoluta, ki jo nato kompenzira z epohalno kontinuiteto. Davno pred Diltheyem in

6 Prim. M. Heidegger, »Pesnik in mislec«, oz. »Izkušnje mišljenja«, Nova revija 339-341 (2010), str. 85 isl. in str. 97 isl.

7 Prim. P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatsko ili srpskog jezika*. Zagreb 1973, III 591–592.

8 Besedo bi lahko prevajali tudi kot *dogodek*, *zgodá*, prevod 'dogodje' se bo moral v interpretaciji še izkazati. Prim. A. Knežević, *Filozofija i slavenski jezici*. Zagreb 1988, str. 33.

9 Tj. pri Heideggru, urednikova opomba.

10 Tj. Heglovo, ur. op.

drugimi, on – ko po svoje razume »prehod« kvantitete v kvaliteto in obratno – implicate ugotovi nek »večni zakon«, kot to hočejo nekateri, ali vsaj zakon, ki velja za posredno ekonomsko formacijo družbe, ko ta z razredi odмира ali pa za odtujenost, ki gre po isti poti kot tudi rast te formacije, in se trudi, da v etnografskih študijah najde pred-odtujene oblike odtujene zgodovine, pri tem pa najdeva začetke neodtujenosti – zoper svoje metafizično prepričanje – v momentih distribucije, zanemarja pa produkcijo, cirkulacijo in konzumacijo. Lahko bi rekli, da to počne vsaj do neke mere zavestno, ker tri osnovne načine vsakega načina proizvodnje, pa potem tudi proizvodnih sil, razrednega boja in odtujitve, izginjajo, skupaj z izginjanjem dozrajšnje zgodovine. Odnosi v proizvodnji se več ne delijo in ločujejo od proizvodnih sil. Razredna družba umira z načinom proizvodnje, odtujitev mineva v skupnosti svobodnih proizvajalcev.

Kakorkoli, četudi se Marx ogradi od zgodovine, ki bi igrala vlogo absoluta, zgodovina, kakor jo sama razume, ni vest (dogodje), človek pa njen prejemnik in pokazatelj regij tega, kar je. Zgodovina in človek v njej, z njo in po njej, sta zgolj bivajoča, ki – razen polemično – ne vesta za dogodje, sploh pa ne za kazanje vesti. Napačno razumeta ideologija (»nadgradnja«), skupaj z napačno razumeto kritiko politične ekonomije, utrjuje umikanje biti in njeno pozabo med ljudmi, tako da vest (dogodje) nikomur nič več ne pove, ali pa gre zgolj za metaforo golega ideološkega čenčanja. Če so vse primarne artikulacije smrtnega človeka gluhe za izziv dogodja in za odgovor nanjo, potem se zgodovina (dogodje) pravzaprav izraža poneverjena v svoji tradiciji, pa komične¹¹ zgođe in nezgođe nadomeščajo vest (dogodje); vsaka taka manipulacija je brez krajno oddaljena od njene živosti. Vsi uspehi tehnike, če jih ne nosi bodočnost novega začetka, če ne naznanjajo in ne kažejo dogodja, ki se v njih morda najavlja, so v resnici nihilizem nemočnih, četudi emfatično najavljanjih, efemernih reminiscenc bivšega mišljenja.

Zgodovinsko misljenje ni mišljenje o zgodovini. V najboljšem primeru je spomin na nekaj, na kar bi se lahko spomnilo, pa ne na preteklo, ampak na bivšo veličino.

11 Končne? ur. op.

Zgodovinsko misljenje (*genitivus objectivus*) ne govori vsakodnevnega metafizičnega jezika vseh naših zahodnih jezikov. Za zgodovinsko misljenje zgodovina ni objekt, kakor za znanost, ki računa, a ne misli, kakor tudi ni subjekt, o katerem govori[ta] znanost in običajna zavest. Zgodovina je primarno kazanje in naznanjevanje, dajanje in prejemanje resničnega od resničnega.¹² Če je zgodovina sama v sebi končna, primarna zabloda in smrtno tavanje, ki svoje veličine ne izgublja, tudi če v sebi izginja, je zgodovina dobra, lepa in sveta usoda [udjes], ki se lahko dogodi zgolj smrtniku. Drobtinica tega nas obsijava ko ljubimo, za sovraštvo v zgodovinskem mislenju ni prostora, sovraštvo niči celoten sklop.

Glasnik vesti je strašen in skrben. Strašen je, ker se mu nič ne more izmakniti, skrben, ker čuva vse, kar je.

236

Če ima vest (dogodje) svoje neponovljive in enkratne izzive, ki jih običajno imenujemo epohe, pa tudi če je bila mišljena v epohah, v katerih se vse bolj oddaljuje od polnine začetka in je bliže tehničnemu razvitju, potem skozi te epohe raseta strah in zaskrbljenost, rase negotovost usode. S koliko pozornosti bi morali sprejemati kazanje te vesti in jo kot glasniki raznašati, če bi hoteli biti so odgovorni za to, kar je mišljeno, skupaj doživeto in storjeno? Ali ni sodobni človek ravno najbolj oddaljen od odgovornosti in grožnje, da se zgodovinski sklop vesti (dogodja), smrtnikov (glasnikov), podnebja in ozemlja nepovratno zruši v slab in navidez prikriti nihilizem, za katerega ni dogodja, ki se vse bolj umika, ni smrtnika, ki skončuje, pa ne umre, ni neba, ki je postalo tehnični prostor, ni zemlje, ki rase in se širi kot puščava? Nihče ne ve, kako dolgo bo to trajalo. Za zdaj nam ostaja plamenček upanja, nad katerim misljenje bdi.

Misljenje tu ni mišljeno niti logično niti psihološko; je predvsem svetost čuvanja možnosti da dogodje pove svoje, da smrtnik prejme kazano in ga pokaže drugim, da se nebo vrne k letnim časom, da zemlja daje plodove obilja in rasti.

Majhna, a zanesljiva pot za hod dogodja (vesti) je zgodovina metafizike. Mnogo je njenih sovražnikov, tudi med filozofi. Nova mitologija je zgolj tehnična izmišljija. Desetina imen velikih mislecev in učiteljev nam je ostala

12 V izvorniku: »Povijest je primarno kazivanje i navješćavanje, davanje in primanje istinitog od onog istinitog.«

kot spodbuda skrbi glede bodočnosti v sedanjosti. Ne pozabimo, da se z sodobnim nihilizmom njihovo število manjša.

Prevedel Aleš Košar*

* Prevedeno iz: Prilozi za istraživanje hrvatske filozofska baštine 40/1 (79) (2014) str. 335–342. Prevod posvečam g. Damirju Barbariću.
